

соціокультурними компетентностями; формування умінь самоаналізу та самоконтролю тощо.

Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо у формуванні комунікативно спрямованої позиції майбутнього вчителя іноземної мови в початкових класах.

Використана література:

1. *Бабанский Ю. К.* Оптимизация педагогического процесса: в вопросах и ответах / Ю. К. Бабанский. – 2-е изд. перераб. и доп. – К. : Радянська школа, 1983. – 287 с.
2. *Гальперин П. Я.* Основные результаты исследований по проблеме формирования умственных действий и понятий. Доклад на соискание уч. степени доктора пед. наук (по психологии) по совокупности работ: 13.00.01 – М. : 1965 – 31 с.
3. *Кабанова-Меллер Е. Н.* Учебная деятельность и развивающее обучение. – М. : Педагогика, 1981. – 241 с.
4. *Крутецкий В. А.* Психология обучения и воспитания школьников: Кн. для учителей и классных руководителей / В. А. Крутецкий. – М. : Просвещение, 1976. – 148 с.
5. *Реформатский А. А.* Введение в языкознание / Реформатский Александр Александрович. – М. : Высшая школа, 2000. – 270 с.
6. *Татаренко А. Б.* Компетентність – вимога сучасності / Андрей Борисович Татаренко // Світло: науково-метод. інф. пізн.-освіт. часопис. – 1996. – № 1. – С. 57-64.

Комогорова М. И. Психологическая составляющая профессиональной компетентности будущего учителя иностранного языка в начальных классах.

В изучается психологическая составляющая профессиональной компетентности будущего учителя иностранного языка в начальной школе, а также анализируется психический процесс усвоения коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: психологическая составляющая, профессиональная компетентность, будущий учитель иностранного языка.

Komogorova M. I. A psychological constituent of professional competence of future teacher of foreign language is in initial classes.

Psychological aspects of professional competence of future teacher of foreign language in primary school is considered and the psychical process of digestion of communicative competence is analysed in the article.

Keywords: Psychological aspects, professional competence, future teacher of foreign language.

УДК 373.3

Крикун І.

Слов'янський державний педагогічний університет

**ПРАЦЕЛЮБСТВО ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ
ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ (ДР. ПОЛ. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.)**

У статті висвітлюються проблеми трудового виховання і формування працелюбства у підростаючого покоління у спадщині вітчизняних педагогів як пріоритетні напрямки педагогічної думки. Звертається увага на особливості розвитку проблеми працелюбства у період другої половини ХІХ – початку ХХ ст. та їх актуальність на сучасному етапі. Робиться загальний висновок про те, що працелюбство має великий виховний потенціал і визначення його як

пріоритетного напрямку розвитку дозволяє підготувати багатогранну особистість з установкою на творчу активність.

Ключові слова: *праця, працелюбство, трудове виховання, інтегровані уроки.*

У виховному процесі підростаючого покоління нашої держави в останній час, з'явилося ряд проблем, з якими раніше ні суспільство, ні школа, ні сім'я не зустрічалися. Невпинне зростання лінощі викликає зрозуміле занепокоєння. Така ситуація спонукає учителів-практиків і теоретиків педагогічної науки до пошуків ефективних шляхів виховання молодого покоління у вирі непростих соціально-економічних процесів розвитку України. Звернутись до їх надбань у трудовому вихованні нас спонукали ті труднощі і завдання, що постали перед освітянською громадою сьогодні.

Аналіз історико-педагогічної літератури, зокрема праць Б. Грінченка [1], О. Духнович [2], Н. Корф [4], Т. Лубенец [5], Н. Пирогов [7], а також сучасних ґрунтовних праць і окремих публікацій провідних науковців: С. Золотухіної, М. Євтуха, А. Бойко, О. Сухомлинської свідчить про те, що проблема працелюбства знайшла своє відображення в контекстуальному розв'язанні прикладних проблем педагогіки та не актуалізувалась в загальнотеоретичному плані як пріоритетний напрямок виховання та духовного розвитку молодших школярів.

Метою публікації є звернення до ідей трудового виховання і формування працелюбства вітчизняних вчених та розкриття доцільності, актуальності, перспективності та пріоритетності працелюбства в контексті формування та розвитку духовних цінностей молодших школярів. Основним завданням є характеристика трудового клімату того часу, виходячи з освітянських постанов досліджуваного періоду; проаналізувати сутність основних ідей трудового виховання і формування працелюбства вітчизняних вчених.

В контексті поставленої теми, сформульованої мети і завдань, цінною є творча спадщина О. Духновича, що охоплює різні галузі: літературознавство, мовознавство, педагогіку, історію, філософію. Його педагогічний доробок є надзвичайно цінним й актуальним в умовах сьогодні.

О. Духнович є одним із зачинателів національної педагогічної думки ще на початку ХІХ ст., який висловлював думку про необхідність виховання молодого покоління в дусі працьовитості та підготовки дітей до суспільної праці. Працю педагог розглядав не тільки як категорію економічну, а й духовну. Він вважав, що людина, вихована поза працею є тягарем для суспільства, тому до праці треба підходити як до важливого засобу фізичного та інтелектуального розвитку.

Надаючи одне з провідних місць у вихованні молодого покоління, і це було співзвучно з традиціями народної педагогіки, формуванню працелюбності, О. Духнович обґрунтовував це тим, що праця “сили зміцнює” і “дух розвиває” [2]. Він радив готувати дитину до праці в ході засвоєння навчальних дисциплін, розкриваючи велич і красу пізнання. Педагог вважав, що корисно дітей змалку вчити якогось ремесла. Рекомендував у школі закладати сад-город, у якому б працювали учні разом з учителем, таким чином вони долучалися до праці, вчилися дбайливості, працьовитості, бо людина працьовита завжди зуміє знайти засоби до існування, зможе подолати життєві труднощі.

У чисельних своїх літературних творах цінні педагогічні думки висловлював і фундатор української культури й гуманістичної родинної педагогіки Т. Шевченко. Багато з його думок не втратили актуальності й сьогодні, коли воскресає народознавство, зокрема і народна педагогіка. Багато його робіт (“Наймичка”, “Близнець” та ін.) пронизує глибока переконаність у красі людської праці й необхідності виховання в дітей почуття любові до неї та визнання її як життєвої цінності. Бездіяльність, на думку Т. Шевченка, є найтяжчим злом, щастя ж здобувається лише в натхненній праці: “Человек трудолюбивый, по-моему,

самый счастливый человек на свете... Завидую и всегда буду завидовать тебе, счастливый благородный труженик" [12].

Тільки в праці можна виховати справжню людину, бо без праці людина втрачає всі людські риси, духовно вироджується. У трудовому гартуванні письменник вбачав не ранню спеціалізацію, що насаджувалася офіційною педагогікою, а складову всебічного розвитку особистості [12].

Дослідження провідних науковців С. Золотухіної, М. Євтуха, А. Бойко, О. Сухомлинської та ін. аргументують, що з 60-тих рр. XIX ст. вітчизняна дидактика формувалася як теорія розвиваючого і виховуючого навчання. Серед активних розробників теорії виховуючого навчання, і зокрема обґрунтування сутності і педагогічних умов виховання працьовитості в учнів народних шкіл, були Б. Грінченко, С. Миропольський, М. Пирогов, К. Ушинський та ін.

Виховання працьовитості було предметом глибокого аналізу в педагогічній системі М. Пирогова. Пропагуючи ідею загальнолюдської освіти, гуманізації педагогічного процесу, він обстоював позицію про необхідність докорінної зміни системи виховання від утилітарного підходу. Просвітник був переконаний: школа має інтелектуально звільнити людину. Працьовитість, на думку М. Пирогова, – це не сліпа виконавська готовність, а діяльність, свідомо активна громадянська позиція.

У статті "О публичных лекциях по педагогике" М. Пирогов наголошував, що "справжній прогрес досягається одним-єдиним шляхом – шляхом виховання" [7].

Як свідчить проведений аналіз, К. Ушинський розглядаючи працю антропологічно, визначав її також однією зі специфічних потреб виховання. Він зазначав, що виховання має готувати дітей "до праці в житті". У статті "Праця в її психічному і виховному значенні" педагог уперше порушив і всебічно обґрунтував ідею про працю як рушійний чинник виховання [9]. Ця думка набуває особливої значущості в умовах оновлення української загальноосвітньої школи.

Становлення працьовитості в характері людини зумовлене самою природою праці. І виокремлюючи працю з широкого поняття діяльності, підкреслював чотири її особливості, що мають вирішальне виховне значення:

- а) праця повинна бути вільною, рабська праця не виховує характеру;
- б) праця повинна узгоджуватися з християнською моральністю;
- в) праця повинна забезпечувати постійне прагнення робити все якнайкраще, тобто бути творчою;
- г) вона повинна бути важкою, неприємною і обтяжливою, але приваблювати своїми очікуваними наслідками [9].

На його думку, якщо людина уникає праці, то вона взагалі губить свою життєву дорогу. У цьому разі її чекає або повне духовне спустошення (чорна апатія, глибоке незадоволення життям, буденна нудьга) або ж – поступове самознищення шляхом задоволення примарних прагнень, простих примх власної натури – всього, що не регулюється серйозною метою. В обох випадках "смерть оволодіває людиною заживо, тому, що праця, особиста, вільна праця, це і є життя" [9].

Таким чином, не заперечуючи матеріальної цінності праці, що визначає людські досягнення, К. Ушинський, акцентував увагу на внутрішньо-духовній, життєдайній силі праці, вбачав працьовитість основою для формування людської гідності, моральності, досягнення щастя.

Серед методичних прийомів виховання працьовитості у навчальному процесі значущими й актуальними і для сьогодення є такі:

- вчитель може лише допомагати вихованцеві долати труднощі; не вчити, а допомагати вчитися;

- мати осмислення, що навчання – дуже важка праця;
- привчання до праці має бути послідовним, складність завдання має визначатися мірою психофізіологічного розвитку дитини;
- звичка до праці, що супроводжується натхненням й очікуванням насолоди, радості і є виявом працьовитості;
- людська гідність ще виявляється й в умінні цінувати свій час, здатності вбачати в праці не тягар, а шлях до внутрішнього спокою.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що науково-педагогічний доробок К. Ушинського не втрачає своєї актуальності упродовж часу, адже ці питання дискусійні, злободенні, пронизані гуманністю слугуватимуть ґрунтовним методичним багажем сучасним батькам і вчителям.

Ідеї К. Ушинського щодо формування працелюбства у дітей здійснили великий вплив на всю подальшу вітчизняну педагогічну думку, на світогляд багатьох українських педагогів, і зокрема Т. Лубенця, М. Корфа, С. Русової, Я. Чепіги та багатьох інших.

Відомий український педагог Т. Лубенець поклав цей принцип в основу своєї концепції. Він вважав, що ручна праця має приносити реальну користь селянам, щоб “їхні діти навчилися виготовляти граблі, вила, вміли полагодити сані, віз, зробити вісь до воза чи поставити на неї колесо” [5]. Він підкреслював, що завдання школи – поступово залучаючи учнів до праці, формувати працелюбство, готувати учня до життя в праці, а тому ручна праця повинна приносити практичну користь [5].

Питанням формування працелюбства у дітей та молоді займався педагог і відомий діяч освіти М. Корф. Продовжуючи ідеї К. Ушинського, М. Корф наполягав на введенні уроків праці, відкритті при школах майстерень для загальнотрудової підготовки учнів та формуванні працелюбства в них. Він справедливо вважав, що у школу слід вводити таку працю, яка дасть “...дійсне і бажане об’єднання розумової роботи з механічною працею в інтересах суспільного розвитку, виховання і практичного життя” [4].

Проблемам виховання працьовитості багато уваги присвячував і визначний педагог-методист С. Миропольський. Ідея виховання працелюбності пронизує всі складники системи виховуючого навчання С. Миропольського. Так, з’ясовано, що педагог, наголошував на необхідності вироблення в дітей активної життєвої позиції, підготовку їх до виконання життєвих завдань. Серед найкращих людських рис моральності він вирізняв працьовитість, яка виховується завдяки реалізації трьох принципів: формального (людина є досконалою, тому працьовитість потенційно властива їй); теологічного (людину слід готувати до благочестивої праці); антропологічного (людина – творіння Боже, тому здатна відчувати благословенне натхнення, що є умовою виховання працьовитості).

У своїх працях мислитель вирізняв також доцільні елементи навчання, що забезпечують реалізацію мети виховання працьовитості, зокрема: природничі дисципліни, предмети економіко-правового циклу, рідна література та вітчизняна історія, обрані ремесла та механічні мистецтва [6].

Про необхідність виховання працелюбства у молодого покоління з урахуванням народної педагогічної мудрості стверджувала і український педагог С. Русова. Вона наголошувала на специфічних рисах української ментальності й обов’язковості її врахування в роботі навчально-виховних закладів. На її думку, на дитину впливають природа і клімат краю, народні звичаї і традиції, суспільний устрій і становище матері та дитини в сім’ї. Щоб виховання дітей було успішним, воно має бути позначене народним мистецтвом, естетичним сприйняттям та емоціями. “Мусимо пам’ятати, – писала педагог, – що яке виховання дано дітям сьогодні, широко відіб’ється завтра в усьому характері нашого національного життя” [8].

Розкриваючи значення праці для формування особистості, С. Русова у своїх ранніх працях зазначала, що праця – це основа такого виховання, яке мусить збудити в дитячій душі найбільше самостійної творчості, дати розвинути цільній самостійній індивідуальності. “Праця в сучасному вихованні є метод, яким кожне знання зафіксується в дитячій свідомості тим, що воно здобувається дитячою рукою: через руку в розум” [8].

Проведене дослідження показало, що вказана педагогічна проблема перебувала в полі зору громадського і педагогічного діяча України І. Франка. В його доробку праця розглядалася як найважливіша суспільна категорія, без якої неможливий суспільний прогрес. У процесі праці нагромаджуються матеріальні та духовні цінності, через працю людство досягає свого розвитку. У статті “Чого хоче галицька робітнича громада” він вимагав, “щоб школа розвивала всі тілесні й духовні здібності учнів, щоб не виводила знидлених і неспроможних учених, нездатних до ручної праці, але щоб виводила вчених, розумних і розвинутих робітників” [10].

Як бачимо, формування працелюбства, поєднання навчання з працею, широка освіта, всебічний розвиток мислення та інших психічних процесів, - такі завдання І. Франко ставив перед школою, навчанням і вихованням.

Надзвичайно актуальним для сьогодення української школи є міркування І. Франка про необхідність вироблення у навчальному закладі національної освітньої традиції, зміст якої полягає в технології використання методів і засобів народної педагогіки, врахуванні у навчальному спілкуванні ментальних особливостей характеру, інтегруванні історії та географії у змісті інших навчальних предметів, уведенні у навчальні плани практико-орієнтованих курсів профільного спрямування тощо.

Ретельне вивчення історико-педагогічних джерел показало, що видатний український педагог Б. Грінченко так само присвятив проблемі виховання працьовитості у новій українській школі. Підтвердженням цього є те, що мету народної школи педагог визначав так: “Виховати розум дитини настільки це посилено для народної школи, розвинути, зміцнити його, зробити дитину придатною до подальшої трудової діяльності” [1].

В організації навчально-виховного процесу в народній школі має, на думку Б. Грінченка, значущим є принципи зацікавлення дитини, її активності у навчальному процесі. Ці принципи повно забезпечують виховання в учнів працьовитості засобами навчальних дисциплін. Не втратили актуальності міркування педагога, оригінальність та інноватика його педагогічних порад, активна життєва й громадянська позиція мають стати прикладом та джерелом натхнення для сучасних вчителів.

Значне місце формуванню працелюбства і заснуванню ручній праці у дітей відводив у своєму авторському “Проекті української школи” і відомий український педагог Я. Чепіга. Він вважав, що ручна праця повинна стати “головним двигуном у розумовому розвитку”, що ручна праця в школі – це умова всебічного гармонійного розвитку дитячого організму, і, що на уроках ручної праці повинні культивуватися працелюбство, творчість, фантазія, розум і воля [11].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Аналіз творчої спадщини вітчизняних педагогів свідчить про їх вагомий внесок у актуалізацію проблеми працелюбства та проблеми визначення пріоритетності працелюбства в контексті виховання та формування духовних цінностей молодшого школяра.

Працелюбство має великий виховний потенціал і визначення його як пріоритетного напрямку розвитку сучасної початкової школи дозволить підготувати багатогранну особистість з установкою на творчу активність. Молодший школяр здатен не тільки до

розумової та фізичної діяльності (праці), але й при цьому є відкритим до інновації, зміни світу на засадах Краси і Добра.

Виховання працелюбства повинно відбуватись з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дитини. Праця повинна бути: посилюючою, надихаючою, мати тенденцію вільного волевиявлення, розвивати художній смак, забезпечувати постійне прагнення робити все якнайкраще, приваблювати своїми очікуваними наслідками та мати творчий, інноваційний характер.

Перспективним є осмислення пріоритетності та наповнення методичними рекомендаціями працелюбства в контексті розкриття та гармонізації загальнолюдського, релігійно-морального, національно-практичного й художньо-освітнього значення праці.

Використана література:

1. *Грінченко Б. Д.* Твори / Б. Д. Грінченко ; упорядн. І. І. Пільгук, В. В. Яременко. – К. : Радянська школа, 1963. – С. 24-64.
2. *Духнович О.* Народная педагогия в пользу училищ и учителей сельских. – Ч. 1 / О. Духнович. – Львів, 1857.
3. *Золотухіна С. Т.* Виховуюче навчання : [спекурс з історії педагогіки] / С. Золотухіна. – Харків : ХПГ “НУА”, 1994. – 168 с.
4. *Корф Н. А.* Наши педагогические вопросы / Н. Корф. – М. : Тип. Тов-ва И. Д. Сытина, 1882. – 10 с.
5. *Лубенец Т. Г.* Какие требования предъявляет народ к школе : [педагогические беседы] / Т. Лубенец. – 2-е изд. – СПб. : Изд-во П. В. Луковникова, 1913. – 580 с.
6. *Миропольский С. И.* Идея воспитывающего обучения в применении к народной школе / С. И. Миропольский // Журнал Министерства народного просвещения. – 1871. – № 153. – С. 1-25.
7. *Пирогов Н. И.* Сочинения : в 2-х т. / Н. И. Пирогов. – К. : Пироговское т-во, 1910. – Т. 1. – 962 с.
8. *Русова С. Ф.* Дошкільне виховання / С. Ф. Русова. – Катеринослав, 1918. – 162 с.
9. *Ушинський К. Д.* Праця в її психічному і виховному значенні / К. Д. Ушинський // Твори в 6-ти т. – Т. 5. – К. : Рад. школа, 1952 – С. 387-396.
10. *Франко І. Я.* Педагогічні статті та висловлювання / І. Франко. – К. : Рад. школа, 1960. – 299 с.
11. *Чепіга Я. Ф.* Проект української школи / Я. Ф. Чепіга // Світло. – 1913. – Кн. IV. – 23 с.
12. *Шевченко Т. Г.* Твори : в 3 т. / Т. Шевченко. – Т. 1, 3. – К., 1956.

Крикун Ирина. Трудолюбие как приоритетное направление воспитания младших школьников в отечественной педагогической мысли (вт. пол. XIX – нач. XX вв.).

В статье освещаются проблемы трудового воспитания и формирования трудолюбия у подрастающего поколения в наследии отечественных педагогов как приоритетные направления педагогической мысли. Обращается внимание на особенности развития проблемы трудолюбия в период второй половины XIX - начала XX в. и их актуальность на современном этапе. Делается общий вывод о том, что трудолюбие имеет большой воспитательный потенциал и определение его в качестве приоритетного направления развития позволяет подготовить многогранную личность с установкой на творческую активность.

Ключевые слова: труд, трудолюбие, трудовое воспитание, интегрированные уроки.

Krikun Irina. Diligence as a priority of education of the Junior schoolchildren in domestic pedagogical thought (watts. floor. XIX – early XX centuries).

The article highlights the problems of labor education and formation of diligence in the younger generation the legacy of Russian teachers as priority directions of pedagogical thought. Draws attention to the peculiarities of the development problems of industry in the period of the second half of XIX - early XX century and their relevance at the present stage. The General conclusion that the hard work has a great educational potential and determination of priority directions of development allows preparing a multi-faceted personality with creative activity.

Keywords: work, drudgery, work education, integrated lessons.